

Ана С. БАТАС
Филолошки факултет
Универзитета у Београду

АКЦЕНАТ ИМПЕРАТИВА ГЛАГОЛА (II)

У раду се бавимо анализом акцената инфинитива, презента и императива на основу хиљаду најфреквентнијих глагола. Издвојено је неколико различитих случајева према томе да ли се акценат императива поклапа са акцентом инфинитива, презента или има засебан акценат, другачији од осталих испитаних облика.

Кључне речи: акценатске парадигме, акценат императива

Увод

Овај рад се наставља на истраживање представљено на *45. међународном научном састанку слависта у Вукове дане* (Батас 2015). У претходном истраживању бавили смо се глаголима са инфинитивном основом чији је наставак *-а*, односно глаголима II, IVб, V и VII Стевановићеве врсте, ексцерпираним из „Обратног речника савременог српског језика (ОР)”. Пошто би преостале глаголске врсте, чији су наставци инфинитивних основа различити, било знатно теже ексцерпирати на тај начин, определили смо се да у овом раду испитамо акценат императива хиљаду најфреквентнијих глагола из „Корпуса савременог српског језика” (КССЈ), без обзира на врсту којој припадају¹. Акцентски дублети су проверавани у „Речнику српскога језика” (РСЈ), а повремено и у осталим акцентованим речницима.

О грађењу императива нема никакве сагласности међу граматичарима. Нема међу њима слагања нити око основе императива, нити око његових наставака (Николић 2007² и Стакић 2003). И док се о његовом грађењу доста писало, нема рада који се бави искључиво његовим акценом. Сматрамо пак

---

¹ Овом приликом захваљујем се Милошу Утвићу, који је направио листу најфреквентнијих глагола и тиме омогућио настанак овог истраживања.

² Пошто се не бавимо морфолошким аспектима овог глаголског облика, за даља разматрања о грађењу овог глаголског облика в. Николић 2007.

да је истраживање акцента облика императива важно зато што заједно са истраживањима овог типа јесте³ доприноси систематичном опису акценатских парадигми глагола у српском језику, а може бити од користи и онима који се надаље буду бавили грађењем императива из синхронијске перспективе.

Акцентом свих глаголских облика, па и императива, највише су се бавили Ђ. Даничић (1925) и М. Стевановић (1989). Они глаголе разврставају по глаголским парадигмама, а затим се унутар њих баве акцентом глагола, што је – као што ћемо видети – супротно начину на који се у овом раду прилази акценту глагола.

Ђ. Даничић (1925) представља глаголе или појединачно или групише глаголе исте творбене основе (истог корена), обавезно акцентујући различите глаголске облике, и то најчешће без коментара. Уколико се коментар у вези са акцентом императива појави, онда се налази уз конкретни глагол (групу глагола), па се тако, на пример, каже да се у императиву акценат код глагола *чути* мења у дугосилазни (*idem*: 101), да акценат императива глагола *знати* може бити *знај*, *знајмо*, *знајте* или *знади* (*idem*: 105), а да краткосилазном акценту презента глагола *ићи* одговара краткоузлазни у императиву (*idem*: 107) итд.

О акценту овог глаголског облика највише се може наћи у коментарима код М. Стевановића (1989: 358–376)⁴:

1. Сви облици, па и императив, имају исте акценте (*јести* – *једѐм* – *јѐди*);
2. Императив има акценат презента (*прѐсти* – *прѐдѐм* – *прѐди*);
3. Императив има акценат инфинитива (*рѐћи* – *рѐчѐм* – *рѐци*, *орати* – *орѐм* – *ори*);
4. Императив има посебан акценат (*слати* – *шаљѐм* – *шаљи*, *држати* – *држѐм* – *држи*);
5. Акценат и инфинитива и презента се дуљи у императиву (*чути* – *чујѐм* – *чуј*)⁵;
6. Акценат презента се дуљи у императиву (*ковати* – *кујѐм* – *куј*).

За разлику од претходних аутора, у граматици Барић *et al.* (1997: 243) представљају се случајеви груписани према наставцима императива:

- 1) Глаголи који граде императив наставцима *-и*, *-имо*, *-ите* имају у тим облицима обично нагласак инфинитива: *бајци* – *бајциити*, *плѐти* – *плѐсти*, *види* – *видјети*, *ви́чи* – *викати*.
- 2) Глаголи с наставцима *-ј*, *-јмо*, *-јте* и с наставцима *-Ø*, *-мо*, *-те* имају дуг самогласник испред наставка:

³ Од досадашњих истраживања у вези са акцентом појединих глаголских облика издвајамо радове Ј. Локановић Михајлов 2012: 81–88 (о акценту радног гл. придева) и М. Стевановића 1991: 57–66 (о акценту радног гл. придева) и 1991: 66–75 (о акценту аориста).

⁴ Коментари су расути по глаголским парадигмама, а приложена систематизација је наша.

⁵ М. Стевановић не убраја глагол типа *снити* – *сним* у овакав тип глагола, пропуштајући да наведе да се дуг акценат јавља и у императиву поред имперфекта и глаголског прилога прошлог, које наводи (Стевановић 1989: 371).

- a. већина их има у тим облицима акценат презента: *чу̑ва̑ј* – *чу̑ва̑м*, *ка̑зу̑ј* – *ка̑зу̑јем*, *пу̑ту̑ј* – *пу̑ту̑јем*.
- b. они глаголи који у једнини имају једносложни облик имају испред наставка дугосилазни акценат: *чу̑ј* – *чу̑јем*, *пи̑ј* – *пи̑јем*⁶.

М. Николић (2007), будући да се у раду расправља о грађењу императива, на крају рада се осврће на оне случајеве у којима се разликују акценти презента и императива:

ре̑ћи – *ре̑ч̑ем*, *ре̑ку̑* – *ре̑ци* (али *ле̑ћи* – *ле̑ж̑ем*, *ле̑зу̑* – *ле̑зи*) (I врста);
о̑рати – *о̑рем*, *о̑ру̑* – *о̑ри*; *пи̑сати* – *пи̑и̑ем*, *пи̑иу̑* – *пи̑иши* (II врста);
сва̑нути – *сва̑не̑*, *сва̑ну̑* – *сва̑ни* (III врста);
но̑сити – *но̑с̑им*, *но̑се̑* – *но̑си* (VI врста);
др̑жати – *др̑ж̑им*, *др̑ж̑е̑* – *др̑жи* (VII врста) итд.

Као што је већ истакнуто, овај рад је заснован на хиљаду најфреквентнијих глагола, а испитивани су акценти императива, презента и инфинитива. У раду ћемо, како је то учињено и у Николић 2007, од свих облика наводити редом следећа четири:

- a) акценат инфинитива;
- b) акценат 1. лица једнине презента (2. и 3. лице једнине имају исти акценат⁷) и акценат 3. лица множине презента (1. и 2. лице множине имају или исти акценат као облици у једнини или код неких глагола имају дублетне облике, на пример *же̑лети* (*же̑ли̑мо* и *же̑ли̑мо*), *има̑ти* (*има̑мо* и *има̑мо*), *чи̑тати* (*чи̑та̑мо* и *чи̑та̑мо*))
- v) акценат 2. лица једнине императива (1. и 2. лице множине имају исти акценат).

Прво ћемо у раду груписати глаголе према прозодијским карактеристикама, и то следећим редом: глаголи са дугосилазним акцентом у инфинитиву, са дугоузлазним, са краткосилазним и на крају са краткоузлазним (в. т. 1).

Потом ћемо се глаголе класификовати према томе у каквом односу са осталим облицима стоји акценат императива (в. т. 2).

1. Акценатске парадигме

У настојању да добијемо што мањи број акценатских парадигми за класификацију користили само акценат инфинитива, према којем су сви глаголи груписани, и акценат презента. Ако им се акценат 1. и 3. лица презента разликују, такви глаголи су издвојени у посебне подтипове.

⁶ Сложене глаголе помињу и М. Стевановић (1989) и Барић *et al.* (1997).

⁷ Акцент ових облика се једино разликује код глагола *јесам*, *хтети* и *моћи*, али се њима у раду нисмо бавили.

А) Глаголи са дугосилазним акцентом у инфинитиву

1) памтити – памтӣм

Веома мало глагола спада у овај тип, како међу хиљаду најчешћих, тако и међу глаголима II, IVb, V, VII врсте, које смо испитивали у Батац 2015. Тада смо нашли на глаголе као што су *са̄нкати се*, *пра̄зниковати*, као и на глагол *пра̄зновати – пра̄знује̄м*, који има и дублетне облике са краткосилазним акцентом *пра̄зновати = пра̄зновати*⁸. Глагол „памтити” у говору неких информатора из четвороакценатских система почиње да се мења по парадигми *писа̄ти – пӣше̄м*⁹.

Са дугосилазним акцентом у инфинитиву јавља се и глагол *клет̄и*, а наредом се јавља и са дугоузлазним (*кле̄ти = кле̄ти*). У презенту има краткоузлазни акценат *кӯне̄м, кӯнӯ*. Ово је једини глагол у нашем корпусу чији акценти алтернирају на овакав начин, па се само због тога сврстава у глаголе са дугосилазним у инфинитиву.

Б. Глаголи са дугоузлазним акцентом у инфинитиву

2) личити – личӣм

Код овог типа и инфинитив и презент у целини имају дугоузлазни акценат. У глаголе који имају дугоузлазни акценат на првом слогу спадају: *тр̄пети, са̄ветовати, да̄вати, ћӯтати, ра̄зликовати, сме̄штити се*¹⁰, *вӣрити, спа̄сити* (и *спа̄сти*), *звучати, бра̄нити* итд.

Као подтип ове акценатске парадигме могу се издвојити глаголи који дугоузлазни имају на антепенултими у инфинитиву¹¹, као што је глагол *до̄живети – до̄живӣм, до̄живе̄ – до̄живӣ*. У њих спадају још и: *за̄ћӯтати, полудети, пребле̄дети*, као и *отӣћи, извӯћи, повӯћи, обӯћи, навӯћи, одвӯћи*, који имају дублетне облике *отӣћи = отӣћи, извӯћи = извӯћи*.

3) пӣсати – пӣше̄м

За разлику од претходног типа, глаголи ове акценатске парадигме имају дугосилазни акценат 1. лицу једнине презента. У оквиру њега могу се већ на основу акцента 3. лица множине презента издвојити два подтипа:

а) пӣсати – пӣше̄м, пӣшӯ

У оквиру овог подтипа, сва лица презента, па и 3. лице множине, имају дугосилазни акценат. Следећи глаголи имају такве акцен-

⁸ Знаком „=” обележаваћемо да су примери акценатски дублети.

⁹ Такву потврду добили смо усмено од информатора из Горњег Милановца.

¹⁰ Пошто у КССЈ нису раздвојени рефлексивни од нерелексивних глагола, рефлексивне глаголе наводимо само тамо где у РСЈ није забележен нерелексивни глагол.

¹¹ Међу првих 1000 глагола, сви глаголи овог типа, ако имају дугоузлазни ван првог слога, имају га на антепенултими. Међутим, међу мање фреквентним глаголима, вероватно ће се наћи и они са другачијим местом акцента.

те: *ка́зати, ди́сати, ска́кати, крѐнути, ви́кати, скрѐнути, га́јити, га́сити, гу́шити, хра́нити, хва́лити*, као и *до́ћи, на́ћи, при́ћи, по́ћи, у́ћи*, који имају дублетне облике *до́ћи = доћи, на́ћи = наћи*.

б) спава́ти – спава́ам, спава́ју

За разлику од претходног подтипа, 3. лице множине презента код ових глагола има дугоузлазни акценат, који се поклапа са акценатом инфинитива. Међу њих спадају следећи глаголи: *чува́ти, би́рати, ди́рати, дува́ти, ку́пати, лу́пати, мења́ти, меи́шати, мора́ти, нада́ти се*¹², *пита́ти, проба́ти, руча́ти* итд.

4) написа́ти – напи́ше̄м

У инфинитиву ови глаголи имају дугоузлазни акценат везан за антепенултиму, а у 1. лицу јединице презента краткоузлазни на антепенултими са две неакцентоване постакценатске дужине на пенултими и ултими. Узлазни акценти код глагола на префиксу алтернирају са силазним акцентима на основи мотивног глагола (метатонијско преношење акцената). Због тога што је њихов акценат предвидив, овај тип би се могао третирати заједно са глаголима типа *пи́сати – пи́ше̄м*. Ипак, то у овом раду не чинимо, јер има и оних глагола који имају исти однос акцената у инфинитиву и презента, а да немају у систему парњак (мотивни глагол) са којим су акценти у алтернацији. То су глаголи *прѐброја́вати – прѐброја́вам, забележа́вати – забележа́вам, онерасположа́вати – онерасположа́вам* (Батас 2015).

У оквиру овог типа могла би се, паралелно подтиповима *пи́сати – пи́ше̄м, пи́шӯ* и *спава́ти – спава́ам, спава́јӯ*, издвојити следећа два подтипа:

- а) написа́ти – напи́ше̄ш, напи́шӯ (*осме́хнути се, убе́дити, одре́дити, обја́вити, узда́хнути, дока́зати, поврати́ти*)
- б) прѐспава́ти – прѐспава́ам, прѐспава́јӯ (*посма́трати, понáвљати, ужи́вати, упи́тати, доби́јати, захте́вати, догађа́ти се*).

Овој акценатској парадигми могли би се, условно речено, прикључити и глаголи I врсте, који у инфинитиву имају дугоузлазни на пенултими, а у презенту краткоузлазни на антепенултими са две постакценатске дужине. Такви су глаголи *наи́ћи = наићи, иза́ћи – изаћи*.

5) сарађи́вати – сарађу́јем

У инфинитиву ови глаголи, као и глаголи претходног типа, имају дугоузлазни акценат везан за антепенултиму, али за разлику од претходног типа, ови глаголи у презенту имају само једну, презентску, дужину, док постакценатска дужина на пенултими изостаје. У ову групу, на пример, спадају: *кази́вати, испити́вати, докази́вати, осмехи́вати, упући́вати, вези́вати, изнаенађи́вати*,

¹² Пошто у речнику који је састављен на основу КССЈ нису раздвајани хомографи, као што ни рефлексивни глаголи нису раздвајани од нерелексивних, можемо само да претпоставимо да се ради о глаголу „надати се” (у значењу „имати наде, очекивати са неком вероватноћом” (РСЈ)), а не глагол „надати” (у значењу „створити, (по)дићи (буку, вику, ларму, галаму и сл.)” (РСЈ)).

прераспоређивати (последња два из Батас 2015). Сви глаголи овог акценатског типа спадају у глаголе IVб врсте.

В. Глаголи са краткосилазним акцентом у инфинитиву

6) ве̑ровати – ве̑рујем

Глаголи са силазним акцентима имају и мање акценатских типова и мање се акценат разликује међу облицима. Код овог типа глагола сви испитивани облици имају исти акценат *пе̑вати – пе̑ва̑м, пе̑вају̑ – пе̑ва̑ј*, осим императива, чији ћемо акценат коментарисати у даљем тексту.

Краткосилазни акценат у инфинитиву има и глагол *зв̑ати – зв̑е̑м, зв̑у̑*. Међутим, у презенту има краткоузлазни акценат. И глаголи *крас̑ти* и *се̑ћи* имају краткосилазни у инфинитиву, али је њихов презент са дугоузлазним акцентима (*кра̑сти – кра̑де̑м, кра̑ду̑*).

*Г. Глаголи са краткоузлазним акцентом у инфинитиву*¹³

7) пе̑ћи – пе̑че̑м

Међу глаголима са краткоузлазним акцентом на 1. слогу налази се највећи број глагола, мало више од петине анализираних. Ако се на узима у обзир број слогова, односно место акцента гледано са десне стране, у ову акценатску парадигму спадају и: *утица̑ти, притис̑нути, осети̑ти, ухвати̑ти, одлази̑ти, направити̑, измисли̑ти, предати̑, поверовати̑, појести̑* итд. Краткоузлазни акценат код глагола насталих префиксацијом настао је у метато-нијском померању краткосилазног акцента: направити < пра̑вити.

Међу њих спадају глаголи и: *заборавити̑, разумети̑, недостајати̑, рачунати̑, препознати̑, поцрвенети̑*, као и глаголи *довести̑, повести̑, извести̑*, који имају дублетне облике довести = довести. Глаголи *принети̑, унети̑, понети̑, занети̑* могу такође спадаати у овај тип¹⁴, а дублетне облике имају у презенту *принесе̑м = принесе̑м*. Глагол *изабрати̑ – изабере̑м* такође би се могао уврстити у овај тип, а дублетни су његови облици у презенту: *изабере̑м = изабере̑м*.

¹³ У Батас 2015 применили смо другачију класификацију глагола са краткоузлазним акцентом. С обзиром на то да је истраживање спроведено на далеко обимнијем корпусу, издвојиле су је још неке акценатске парадигме, а као критеријум класификације узимано је и место акцентованог слога.

¹⁴ Ови глаголи у инфинитиву имају поста акценатску дужину на слогу иза акцента. На основу те особине, могли би чинити и самостални тип. У овом раду нисмо (не)постојање поста акценатске дужине узимали као критеријум за класификацију акценатских парадигми, што не значи да то не би било оправдано.

8) изгубити – изгубӣм

У оквиру овог акценатског типа инфинитив има краткоузлазни акценат на другом слогу, док презент има исти акценат на првом слогу, односно ако је акценат у инфинитиву на трећем слогу, у презенту ће бити на другом, што значи да се акценат презента увек налази за један слог ближе почетку речи. У овај тип спадају глаголи: *говорӣти, учинӣти, отворӣти, напустӣти, догодӣти се, опростӣти, научӣти, замолӣти, обојӣти, подносӣти, изводӣти, уто̀нути, прекрстӣти*).

Занимљиво је да акценат појединих глагола из ове групе није задовољавао фонолошки предуслов да се пренесе на префикс, пошто је на мотивном глаголу био краткоузлазни акценат, али се ипак пренео (в. следећу табелу).

Испуњава услове		Не испуњава услове	
Мотивни глагол	Изведени глагол	Мотивни глагол	Изведени глагол
во̀дӣм	на̀водӣм	чӣнӣм	учӣнӣм
мо̀лӣм	за̀молӣм	у̀чӣм	на̀учӣм
но̀сӣм	по̀дносӣм	бо̀јӣм	обо̀јӣм
во̀дӣм	из̀водӣм	кр̄стӣм	прѐкрстӣм

Неки глаголи овог типа имају дублетне облике у инфинитиву, као што су *одре̄ћи = одре̄ћи, изре̄ћи = изре̄ћи, дота̄ћи = дота̄ћи (дота̀кнути)*, а неколицина има дублетне облике и у презенту: *одрекне̄м = одрече̄м = одрече̄м*.

Као подтип ове акценатске парадигме јављају се глаголи код којих је краткоузлазни на трећем слогу и инфинитиву и императиву, а на другом слогу у презенту: *одговорӣти, ослободӣти, задово̀љити, установӣти, упозорӣти* итд.

У ове глаголе спадају и глаголи типа станова̄ти¹⁵ – станује̄м (*пу̀товати, ша̀путати, ку̀повати, ду̀говати, посло̀вати, руко̀вати (ру̀кује̄м) = ру̀ковати (ру̀кује̄м), одигра̄ти = одигра̄ти*).

9) слегнути – слегне̄м

Глаголи овог типа имају краткоузлазни акценат у инфинитиву, а краткосилазни у презенту. У њих спадају глаголи: *во̀лети, от̀крити¹⁶, пу̀стити, ско̀чити, од̀бити, по̀пити, на̀гнути, ла̀гати, сло̀жити, го̀нити, ша̀пнути, раз̀вити*, као и глаголи: *поче̄ти, узе̄ти, умре̄ти, по̀пе̄ти*, који имају поста акценатске дужине на слогу после краткоузлазног акцента.

¹⁵ Код бројних говорника из четвороакценатских система може се чути краткосилазни акценат на првом слогу код ових глагола. Сматрамо да је код њих уопштно акценат радног глаголског придева (*пу̀товати – пу̀товао, пу̀товала*).

¹⁶ Мотивни глагол гласи *кр̄йти – кр̄је̄м*, због чега би изведени глагол требало да гласи *от̀крити – от̀крије̄м*, уместо *от̀крити – от̀крије̄м*, што га сврстава у изузетке од глагола код којих долази до метатонијског преношења.

Ако од ових глагола настану глаголи префиксацијом, спадају у глаголе 8. типа (оне који испуњавају фонолошке услове).

На основу акцената у инфинитиву и 1. лицу једнине презента, глагол *играти* – *играм* спада у ову групу. Међутим његови акценти у 3. лицу множине презента и у императиву чине га изузетком: *играју* – *играј*¹⁷.

10) *изнети* – *изнесем*

Ови глаголи имају у инфинитиву акценат на првом слогу, а у презенту на другом слогу: *изнети* – *изнесем*, за разлику од 9. типа, где је инфинитив имао акценат на другом (или унутрашњем слогу), а презент на првом (или унутрашњем, али за један слог ближе почетку речи). Глагола који спадају у ову акценатску парадигму има мало у испитаном корпусу (*позвати*, *назвати*, *проклети*, *заклети*), а доста њих је има дублетне облике у презенту *изнети* – *изнесем* = *изнесем* (*донети*, *однети*, *понети*, *поднети*, *принети*, *занети*, *нанети*).

У ову групу сврстали смо и глаголе *украсти* и *пресећи* према акценту инфинитива, а у презенту имају дугоузлазне акценте на другом слогу – *украдем* и *пресечем*.

2. Акценат императива према акценту осталих облика

1) *памити* – *памитим*

Императив код глагола који спадају у ову акценатску парадигму има исти акценат као и инфинитив и презент: *памити* – *памитим*, *памите* – *памити*.

2) *личити* – *личим*

Императив глагола овог типа исти акценат као инфинитив и сва лица презента: *личити* – *личим*, *личе* – *личи*.

3) *писати* – *пишем*

а) *писати* – *пишем*, *пишу*

Императив код глагола овог акценатског подтипа има акценат као инфинитив:

***писати* – *пишем*, *пишу* – *пиши*.**

б) *спавати* – *спавам*, *спавају*

Императив ових глагола има акценат као 1. лице једнине презента:

***спавати* – *спавам*, *спавају* – *спавај*¹⁸.**

¹⁷ М. Стевановић (1989: 358–376) издваја и тип у којем се у императиву дуљи акценат презента, али не и акценат инфинитива, као што је глагол *ковати* – *кујем*, *кују*, *куј*, али таквих глагола међу најчешћих хиљаду глагола нема.

¹⁸ Сви императиви са наставком -ј имају испред наставка за императив поста акценатску дужину, што је и раније у литератури потврђено, нпр. Барић *et al.* 1997: 243.

4) **написа̀ти – напи́ше̄м**

а) написа̀ти – напи́ше̄ш, напи́шӯ

Императив овог подтипа има исти акценат као инфинитив:

написа̀ти – напи́ше̄ш, напи́шӯ – напи́ши.

б) преспа̀вати – пресе́па̄м, преспа̀вајӯ

А императив овог подтипа има исти акценат као 1. лице једнине презента:

преспа̀вати – пресе́па̄м, преспа̀вајӯ – пресе́па̄ј.5) **сара̀ђивати – сара̀ђӯјем**Императив има исти акценат као презент и у 2. лицу једнине увек се налази на пенултими: **сара̀ђивати – сара̀ђӯјем – сара̀ђӯју – сара̀ђӯј.**б) **вѐровати – вѐрӯјем**

Императив код глагола овог типа има различите акценте: код једних остаје краткосилазни, код других има краткоузлазни, а код трећих дугосилазни акценат.

а) **вѐвати – вѐва̄м, вѐвајӯ – вѐва̄ј** (*вѐровати, ди́зати, ја̀хати, бри́нути, трѣ̀нути, ми́цати, кли́нути, гу̀рнути*)б) **сла̀ти – ша̀ље̄м, ша̀љӯ – ша̀љи** (*пра̀ти, бра̀ти*¹⁹)в) **пѝти – пи́јем, пи́ју – пи́ј** (*чу̀ти, кри́ти, зби́ти*)

У последњем типу јавља се у императиву морфофонолошки условљен дугосилазни акценат. Сви императиви са наставком *-ј* имају дугу слог пред наставком, а пошто је у овим случајевима основа императива једносложна, онда се уместо поста акценатске дужине јавља дуљење акцента. Осим њих, још три глагола са краткосилазним у инфинитиву имају и у презенту дугосилазни акценат морфофонолошки условљен. То су глаголи *да̀ти, зна̀ти, смѐти* (*зна̀ти – зна̄м, зна̀јӯ – зна̄ј*).

Глаголе *зва̀ти – зове̄м* и *кра̀сти – краде̄м* сврстали смо у недостатку сличних глагола у овај тип. Њихов је императив једнак презенту: *зва̀ти – зове̄м, зове̄у – зови* и *кра̀сти – краде̄м, краде̄у – кради*.

7) **пѐћи – пе́че̄м**

Што се акцента императива, има глагола код чији императив има исти акценат као инфинитив и презент, а има и глагола чији императив има посебан акценат. Могу се, према томе, издвојити следеће две групе:

а) **пѐћи – пе́че̄м, пекӯ – пеци** (*ути́цати, притисну́ти, о̀сетити, ухвату́ти, одлази́ти, напра́вити, измисли́ти, преда́ти, по̀веровати, по̀јести*).б) **држати – држи́м, држе̄ – држи** (*седе́ти, бе́жати, о̀брати, прибра́ти, о̀прати, посла́ти*). Глаголи *седе́ти* и *бе́жати*, као и глагол *држати*, имају краткосилазни акценат у императиву – *се́ди*

¹⁹ Глагол *брати* преузет је из корпуса Батас 2015 пошто се не налази међу првих 1000 глагола.

и *бе̑жи*, док глаголи *о̀брати*, *прѝбрати*, *о̀прати* и *по̀слати* имају краткоузлазни акценат на другом слогу – *о̀бери*, *прѝбери*, *о̀пери* и *по̀шаљи*.

8) изгубити – изгуби̑м

Код великог броја ових глагола акценат императива се поклапа са акцен- том инфинитива, а код неколицине са акцентом презента:

- а) *изгубити* – *изгуби̑м*, *изгубе̑* – *изгуби* (*говори̑ти*, *учи̑нити*, *отвори̑ти*, *напусти̑ти*, *догоди̑ти се*, *опро̀сти̑ти*, *научи̑ти*, *замолити*, *обо̀јити*, *подно̀сити*, *изво̀дити*, *уто̀нути*, *прекр̀стити*). Код ових глагола акценат императива се поклапа са акцентом инфинитива.
- б) *стано̀вати*²⁰ – *ста̀нујем*, *ста̀нују̑* – *ста̀нуј* (*пу̀товати*, *ша̀путати*, *ку̀повати*, *ду̀говати*, *посло̀вати*, *руко̀вати* (*руку̀јем*) = *ру̀ковати* (*руку̀јем*), *одѝграти* = *одѝграти*). Код ових глагола се акценат императива поклапа са акцентом оба испитана облика презента.

9) слегнути – слег̑нем

Глаголи овог типа имају краткоузлазни акценат у инфинитиву, а кратко- силазни у презенту. Императив ових глагола има исти акценат као инфини- тив – краткоузлазни: *слегнути* – *слег̑нем*, *слег̑ну̑* – *слег̑ни*.

10) изнети – изнесе̑м

Ови глаголи имају у инфинитиву акценат на првом слогу, а у презенту и императиву на другом слогу: *изнети* – *изнесе̑м*, *изнесу̑* – *изнеси*.

У ову групу сврстали смо и глаголе *укра̀сти* и *пресе̑ћи* према акценту инфинитива, а у презенту имају дугоузлазне акценте на другом слогу – *укра̀дем* и *пресе̑чем*. Њихови облици императива имају такође дугоузлазни акценат.

На основу изложених акценатских парадигми и на основу односа акценат императив и осталих испитаних облика, издвојили смо неколико случајева:

- сви испитани облици имају исти акценат, па се акценат императива поклапа и са акцентом инфинитива и са акцентом презента;
- императив има исти акценат као инфинитив, али различит од акцен- та презента;
- императив има исти акценат као оба испитана облика презента, али различит од акцен- та инфинитива;
- императив има исти акценат као 1. лице једнине презента, а разли- чит акценат од 3. лица множине презента и инфинитива;
- императив има свој акценат, различит од свих испитаних облика.

²⁰ Код бројних говорника из четвороакценатских система може се чути краткосилазни акценат на првом слогу код ових глагола. Сматрамо да је код њих уопштио акценат радног глаголског придева (*пу̀товати* – *пу̀товао*, *пу̀товала*).

1.1. Сви облици имају исти акценат

Акценатске парадигме у којима сви испитивани облици имају исти акценат јесу:

1. тип: па̀мтити – па̀мтӣм, па̀мте̄ – па̀мти
2. тип: ли́чити – ли́чим, ли́че̄ – ли́чи
6. тип: пе́вати – пе́вам, пе́вајӯ – пе́ва̄
7. тип: пе̄ћи – пе̄че̄м, пекӯ – пеци

1.2. Акценат императива исти као акценат инфинитива

У следећим акценатским парадигмама императив има исти акценат као инфинитив:

- 3а. тип: пи́сати – пи́ше̄м, пи́шӯ – пи́ши
- 4а. тип: на́писати – на́пише̄ш, на́пишӯ – на́пиши
8. тип: изгу̀бити – изгуби́м, изгубе̄ – изгу̀би
9. тип: сле́гнути – сле́гне̄м, сле́гнӯ – сле́гни

1.3. Акценат императива исти као акценат оба облика презента

Императив има исти акценат и као 1. лице једнине и као 3. лице множине презента у следећим акценатским парадигмама:

5. тип: сара̀ђивати – сара̀ђује̄м – сара̀ђујӯ – сара̀ђӯ
8. тип: стано̀вати – стану̀је̄м, стану̀јӯ – стану̀
10. тип: изнѐти – изнѐсе̄м, изнѐсӯ – изнеси

1.4. Акценат императива исти као 1. лице једнине презента

Следеће акценатске парадигме имају исти акценат у императиву и у 1. лицу једнине презента, а акценат им се разликује од инфинитива и од 3. лица множине презента:

- 3б. тип: спа̀вати – спа̀ва̄м, спа̀вајӯ – спа̀ва̄
- 4б. тип: преспа̀вати – преспа̀ва̄м, преспа̀вајӯ – преспа̀ва̄

Глаголи са једносложним обликом 1. лица једнине презента и 2. лица једнине императива бв типа, као што је глагол зна̀ти – зна̀м, зна̀јӯ, зна̀̄ имају дугосилазни акценат у 1. лицу једнине презента и у императиву.

1.5. Императив има свој акценат

У следећим акценатским парадигмама императив има акценат који се разликује и од акцента инфинитива и од акцента оба облика презента:

6. тип: сла̀ти – ша̀ље̄м, ша̀љӯ – ша̀љи
7. тип: држати – држи́м, држе̄ – држи́

Глаголи са једносложним обликом 2. лице једнине императива б. типа, као што је глагол пи́ти – пи́је̄м, пи́ју – пи́̄.

Пре но што пређемо на закључак, укратко ћемо се осврнути на разлике између овог истраживања и претходних. За разлику од М. Стевановића (⁵1989: 358–376), који издваја само случајеве у којима се акценат императива поклапа са акцентом презента, издвојили смо и случајеве у којима се поклапа са акцентом 1. лица једине презента, али не и 3. лица множине. Такође смо као посебан тип навели оне случајеве у којима се сви акценти поклапају. М. Стевановић је пак раздвојио случајеве у којима се акценат императива добија дуљењем акцента инфинитива и презента и оне у којима се добија дуљењем акцента презента, док смо их ми груписали у тип у којем императив има засебан акценат.

Што се тиче тврдње из Барић *et al.* (1997: 243) да глаголи који граде императив наставцима *-и, -имо, -ите* имају у тим облицима обично нагласак инфинитива, она је потврђена у нашем истраживању, али је важно напоменути да се код 1. типа (па̑мтити – па̑мти̑м), 2. типа (личити – личи̑м) и 7а. типа (пе̑ћи – пе̑че̑м) сви акценти поклапају, па се такви случајеви не могу узимати у обзир за доказивање или оповргавање такве тврдње. Још је важније истаћи да се код 6б. типа (сла̑ти – ша̑ље̑м, ша̑љу̑ – ша̑љи), 7б. типа (држати – држи̑м, држе̑ – држи) и 10. типа (изне̑ти – изне̑се̑м, изне̑су̑ – изне̑си) акценат императива разликује од акцената инфинитива.

Барић *et al.* (1997: 243) наводи и да већина глагола са наставцима наставцима *-ј, -јмо, -јте* и с наставцима *-Ø, -мо, -те* чува акценат презента. Ова тврдња важи за наш 5. и 8б. тип, али је само делимично тачна за 3б. и 4б. тип, код којих акценат 3. лица множине презента има акценат инфинитива. Сви облици глагола 6а. типа имају исти акценат, па се не могу користити за доказивање ове тврдње.

Закључак

На основу анализе хиљаду најчешћих глагола, добијене су следеће акценатске парадигме: 1) па̑мтити – па̑мти̑м, 2) личити – личи̑м, 3) пи̑сати – пи̑ше̑м (са два подтипа: а) пи̑сати – пи̑ше̑м, пи̑шу̑ – пи̑ши и б) спа̑вати – спа̑ва̑м, спа̑вају̑ – спа̑ва̑ј), 4) напи̑сати – напи̑ше̑м (са два подтипа: а) напи̑сати – напи̑ше̑ш, напи̑шу̑ – напи̑ши и б) преспа̑вати – преспа̑ва̑м, преспа̑вају̑ – преспа̑ва̑ј), 5) сара̑живати – сара̑ђу̑јем, 6) ве̑ровати – ве̑ру̑јем, 7) пе̑ћи – пе̑че̑м, 8) изгубити – изгуби̑м, 9) сле̑гнути – сле̑гне̑м и 10) изне̑ти – изне̑се̑м.

А на основу поређења акцента императива са осталим облицима, изводили смо следеће случајеве: сви испитани облици имају исти акценат (пример: личити – личи̑м, личе̑ – личи), императив има исти акценат као инфинитив, али различит од акцента презента (пример: пи̑сати – пи̑ше̑м, пи̑шу̑ – пи̑ши), императив има исти акценат као оба испитана облика презента, али различит од акцента инфинитива (пример: сара̑живати – сара̑ђу̑јем – сара̑ђу̑ј – сара̑ђу̑ј), императив има исти акценат као 1. лице једине презента, а различит акценат од 3. лица множине презента и инфинитива (пример: спа̑вати

– спава̄м, спавајӯ – спава̄ј) и императив има свој акценат, различит од свих испитаних облика (пример: сла̄ти – ша̄љем, ша̄љӯ – ша̄љи).

Корпус:

КССЈ: „Корпус савременог српског језика”, Математички факултет Универзитета у Београду, <http://korpus.matf.bg.ac.rs/>.

ОР: Мирослав Николић, *Обратни речник српскога језика*. Београд: Магица српска, Институт за српски језик САНУ, Палчић, 2000.

РСЈ: *Речник српскога језика*, измењено и поправљено издање. Нови Сад: Магица српска, 2011.

ЛИТЕРАТУРА

Барић et al. 1997: Euganija Barić, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević, Marina Znika, *Hrvatska gramatika*, II. промијенјено издање, Zagreb: Školska knjiga.

Батас 2015: Ана Батас, „Акцент императива глагола I”, *45. међународни научни састанак слависта у Вукове дане*, реферат са међународног скупа, Београд: Филолошки факултет, 15–18. IX 2015.

Даничић 1925: Ђуро Даничић, *Српски акценти*, Посебна издања, књига LVIII, Филозофски и филолошки списи, књига 16, Београд – Земун: Графички завод „Макарије”.

Јокановић Михајлов 2012: Јелица Јокановић-Михајлов, *Прозодија и говорна култура*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.

Николић 2007: Мирослав Николић, „Проблеми морфолошке анализе императива”, *Књижевност и језик*, LIV/3–4, 241–248.

Стакић 2003: Милан Стакић, „Презент и императив у српском језику”, *Књижевност и језик*, L/1–3, 171–177.

Стевановић 1991: Михаило Стевановић, *Књига о акценту књижевног језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Стевановић ⁵1989: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик. I. Увод. Фонетика. Морфологија*, Београд: Научна књига [1964].

Ana S. Batas

THE ACCENT OF IMPERATIVE FORMS

Summary

In this paper, the author analyses, from synchronic point of view, the accent paradigms of the verb forms in the Serbian language, based on 1000 the most frequent verbs. The main focus of this paper is the accent of imperative (2nd person singular) and its relations with the accents of infinitive and present tense (1st person singular and 3rd person plural).